

Vremenska laboratorija Karlosa Fuentesa u potrazi za identitetom

„Vreme je slika večnosti koja može da se pomera.

Večnost u pokretu isto je sto i vreme”

(Karlos Fuentes)

Određnice kao što su *magijski* ili *magični* realizam (u literaturi često označen i kao *čudesni* ili pak *fantastični*), postmodernizam, vremenska inverzivnost, decentralizacija, univerzalni trougao (istorija, religija i mit), kao i pojmovi alogičnog, oniričkog, iracionalnog, arhetipskog, samo su neki od pokazatelja poetičkih načela meksičkog pisca i esejiste, Karlosa Fuentesa. Ovaj velikan metafizičke proze u svojim najznačajnijim delima (*Terra Nostra*, *Smrt Artemija Kruza*, *Sвето mesto*, *Stari Gringo*, *Srećne porodice...*) obrazuje široki tematski krug, ali i mnogobrojne tematske varijacije. Njegovo književno interesovanje za mitsko i religijsko, za istoriju i afirmaciju svog naroda i kolektivnu meksičku svest, u direktnoj je vezi i sa tadašnjim društvenim kontekstom, svakodnevnicom kojoj je i sam pisac pripadao, pritom doživljavajući je kao vrelo – mesto traganja pojedinca za sopstvenim i kolektivnim identitetom.

I upravo Fuentesova novela (ili pak roman?) *Aura*, prvi put objavljena 1962. godine, problematizuje pojmove identiteta, otuđenosti i vremena, postajući tako i lični mit traganja za identitetom u vremenskoj simultanosti.¹

Stvarajući model *obezvremenjenog vremena*, Fuentes poseže za

¹ Karlos Fuentes, *Aura*, Beograd 1978: Prosveta, str. 61.

nečim što bismo mogli nazvati *zakonom supstitucije*, često vezivanom i za stvaralaštvo H. Donosa, (zakon po kojem se likovi pretaču iz jednog u drugi bez promene gledišta)², ali i za motivom *dvojnika*, i postavljanjem likova u vidljive binarne opozicije markirane polnom pripadnošću o čemu će biti govora u daljem tekstu.

U samom literarnom oblikovanju fabule i likova, važno mesto zauzima Fuentesov odnos prema vremenu i prostoru. Prostorno-vremenske koordinate u delu udaljavaju se od logičkog i racionalnog poimanja istih, pri čemu i ono što je naizgled realno postaje odraz više (ne)stvarnosti, a mračna kuća *gotičke atmosfere* višesmisleni centar, tj. univerzalno mesto ukrštnja mita i istorije; prošlog, sadašnjeg i budućeg. Literarno savršenstvo prostora ogleda se u upisivanju realno-fantastičnih sadržaja dok su realne koordinate date samo u naznakama (npr. ulica Donsoles 815). Prostor odvijanja fabule determinisan je utvrđenim principom, tj. segmentiranjem na realni i fantastični, sakralni i profani, muški i ženski. Tako se realističnim prostorima poput eksterijera i enterijera, suprotstavljaju mistični prostori iracionalnog, alogičnog, oniričkog, zatim izokrenute, jezive slike religijskog, ali i mistični simboli poput mačaka, miševa, kunića (Sage), vrta i vudu lutaka, koji nas u fantastičnom ključu svakako udaljavaju od racionalnih okvira hronotopa i mogućnosti njegovog logičkog tumačenja. Naime, svi dati simboli pripadaju sferi magijskog, mističnog, mitskog, demonskog i božanskog, i u funkciji su stvaranja eskapističkog efekta, tj. bekstva od realne stvarnosti.

Međutim, jasno je uočljiva segmentiranost prostora na profani i sakralni, a u vezi sa tim i na muški i ženski. Sakralna sfera određena je ženskim principom. U odajama Konsuelo i Aure uočljive su izokrenute,

² Hose Donoso, *Bestidna noćna ptica*, preveo Branko Anđić, Beograd 1985, str. 449.

nakazne oznake religijskog: Crni Isus, nasmejani Nečastivi, Isusova krv i Luciferova naslada, arhangel Mihajlo, Aurina postelja kao oltar, Aurino telo kao razapeti Isus... Ovakve slike samo pojačavaju osećaj jeze i ukazuju na obrednu dimenziju novele. Potraga za identitetom ostvaruje se kroz magiju, kroz obred, kroz erotski čin između Felipea i Aure u sakralnoj atmosferi staričinog doma, koji simbolično postaje tamni hram u *bljesku oreola pobožnosti*.

Na sličan način možemo govoriti i o vremenskoj višesmislenosti i inverziji. Ono što bi pripadalo linearnom, istorijskom vremenu nije diskutabilno (starosni podaci o generalu i Felipeu su fiksirani kalendarskim odrednicama, godinama, bitkama, slomovima, prijateljstvima Ljorentea sa najbližim krugom Napoleona III itd). Međutim, nemogućnost saznavanja Aurinih godina, alogičnosti i veliki vremenski raspon između starice Konsuelo i njenog muža, Ljorentea, svakako ukazuju na svesvremenost likova i fantastičnu dimenziju priče. Ovakvom fantastičnom kontekstu doprinosi i odnos Aure i starice Konsuelo koji je zasnovan na međusobnoj uslovljenosti. Naime, Aura nema stvarni identitet. Ona je neuhvatljiva, upoznaje se dodirrom, kroz halucinacije, snove, ludilo, vrtoglavicu i oformljenu sliku mladog istoričara Felipea.

U vezi sa tim, potrebno je ukazati na motiv *dvojnika* primenjen u oblikovanju likova priče. Čitalac saznaje da je Aura ustvari samo projekcija starice, pokušaj Konsuelo da neplodnosti povрати plodnost, i u biću mlade Aure ostvari iluziju života i celovitost. S druge strane, Felipe takođe pronalazi svog dvojnika, generala Ljorentea.

Neraskidivu vezu između Konsuelo i Aure (tj. mladosti i starosti) i postojanje Aure kao staričine projekcije, potvrđuju njihovi identični

postupci i inverzijski portreti ovih likova: „... Devojka od juče — kada dotakneš njene prste, njen struk — nije mogla imati više od dvadeset godina; žena od danas — maziš njenu kosu, njene blede obraze — kao da ima četrdeset.

... Nalik je nekoj devojčici, povijena, grbava, pobeđene kičme”. Ovakav postupak autora svakako ukazuje na to da je ključno pitanje u tekstu pitanje identiteta i način dostizanja smisla sopstvenog bića. Aura i Konsuelo (ali samo kao celina) poseduju istovremeno i realni i imaginarni, fantastični identitet koji je nemoguće utvrditi zakonima logike. U okvirima realnog sveta, Aura označava necelovitost, nepripadnost istom i zato ostaje nedokučiv, prividna, nestvarna. Njena pripadnost nekakvom alogičnom, nedokučivom prostoru i vremenu je uočljiva (Aura govori: „Nebo nije ni visoko ni duboko. Ono je istovremeno i nad nama i pod nama”), pa tako dolazimo do zaključka da Felipe i general pripadaju sferi racionalnog, linearnog, dok su žene simboli bezvremenosti, misterije i magije, što dodatno potvrđuje i uvodni moto romana po kojem je žena majka bogova, izmišljanja, tj. sopstvenik onog drugog viđenja.

Kakvom vremenu pripada Aura? Da li je ona samo iluzija mladosti, trajanja, identiteta? I samo značenje pojma *aure* višesmisleno je³, ali ovakva polisemantičnost datog pojma (zajedno sa oblikovanjem Aurinog lika kao nečega nedostupnog, neuhvatljivog) omogućava autoru da Auri dodeli mitsku ulogu Euridike, dok sa druge strane

³ Aura: elektromagnetsko energetske polje koje okružuje sva bića. Boje i obrasci unutar tog energetske polja čine neku vrstu otiska ljudske duše, skicu ličnog potencijala. Višedimenzionalan je pulsirajući energetske omotač koji okružuje ljudsko telo. Preko aure energetske komuniciramo sa drugim energijama. Međutim, nailazimo i na druga značenja reči aura, npr. *Aura vitalis* kao životna snaga i životni dah, Aura kao prijatan vazduh, povetarac, ali i kao vrsta ptice itd.

Konsuelo preuzima ulogu Pramajke, i zajedno sa Felipeom učestvuje u ostvarenju iluzije života, rađanju željenog identiteta i tako u jednom novom, univerzalnom vremenu koje spaja mitsko i istorijsko, religijsko i magijsko, fantastično i realno, ovi likovi dobiju uloge bogova demijurga.

Poniranje stvarnosti u mitsko pokazuje da društvena, stvarna egzistencija ovog junaka postaje samo privid, lažljivost, u odnosu na njegovu suštinsku ulogu. Naime, Felipe samo prividno ima društveno determinisani identitet – mladi je istoričar, stari stipendist sa Sorbone, pomoćni profesor u privatnim školama *nabijen beskorisnim podacima*. Želja za sopstvenim delom o španskim otkrićima i osvajanjima u Americi, želja da spoji i pronade veze između svih poduhvata zlatnog veka i najkrupnijih događaja renesanse, postaje vrsta borbe protiv otuđenosti od sebe i društva, borba za identitet u jednoličju vremena. Ukoliko ovu Fuentesovu novelu označimo kao *priču sa motivom potrage*, važno je ukazati na to da, s jedne strane, mladog istoričara Felipea, nacionalnom i kolektivnom identitetu vode upravo istorijski i književni tekstovi, odnosno sanjano životno delo i memoari generala Ljorentea koji unutar same novele preuzimaju ulogu interteksta ili pak metateksta (što i jeste jedan od poetičkih principa postmodernizma), dok s druge strane osnovni put ka individualnom identitetu, spoznaji o smislu i suštini sopstvenog bića jeste mit, ali i arhetip *magijske žene*, žene koja je čarobnica i pramajka (Aura i Konsuelo). U tekstu „Dalje od halucinacije“, Branko Anđić piše upravo o obrednoj erotici žene *čarobnice* ističući da obredna erotika u noveli „nije jednoznačna i stoga osim večnog puta koje vodi saznanju, znači i potrebu čoveka da živi sa svojim ishodištem, nalazeći u njemu čvrstu podlogu u svetu koji ne poznaje logičku uređenost. Ta podloga potrebna je i Auri/Konsuelo da opstane van vremena i prostora, ali i Felipeu kao uporište u

svetu otuđenosti“.⁴ U trenutku kada Felipe spoznaje ljudsku taštinu određenu časovnikom i lažnim računanjem vremena časovnicima i zemaljski okvirima, on linearno, za njega lažljivo vreme, masku koju je godinama nosio, želi zameniti novim vremenom koje se rađa u vazduhu. Spoznajući svoje *prastaro* lice (lice generala koje pripada i njemu, *ono što si imao ranije i što si zaboravio*), on odlazi u nepoznato, ukazujući na to da je vidljiva stvarnost, potpuno dostupna čulima, samo izmišljena slika vremena koja prikriva nekakvo pravo vreme i višu stvarnost.

Ukoliko obrednu erotiku (stvaralački čin istorijskog, mitskog, magijskog) posmatramo kao univerzalni ključ dolaska do neuhvatljivog identiteta u (ne)uhvatljivom vremenu, sam kraj novele ostaje diskutabilan i ne dovodi nas do konačnih odgovora na esencijalna pitanja: Da li smo stvarni? Šta je identitet? Ako je jedini način dolaska do individualnog ili pak kolektivnog identiteta *procep* vremena, bezvremenost, stvaralačka vizija mitskog i magijskog, da li to znači da u realnom vremenu, vremenu linearnog toka i modernog društva, ne postoji mogućnost stvarnog saznanja o sebi, nego sve postaje SENKA, PRIVID, TRAG zaboravljenog smisla.⁵ Međutim, sam kraj novele vodi nas još dalje. Poslednje rečenice u delu izgovara Konsuelo: „Vratiće se Felipe, dovešćemo je zajedno. Samo da prikupim snagu i ja ću je naterati da se vrati...“ Da li je postignut željeni cilj ili ipak ne? Da li ova rečenica donosi rešenje ili tišinu? Ovakav Fuentesov postupak može se tumačiti i kao namera pisca da potvrdi surovu istinu da krajnjeg ishodišta nema, da neuhvatljivost identiteta postaje egzistencijalna

⁴ Karlos Fuentes, *Aura*, Beograd 1978: Prosveta, str. 65.

⁵ U romanu *Terra Nostra* nailazimo na rečenice koje svedoče upravo o Fuentesovoj zaokupljenosti pojmom vremena i njegovim odnosom prema istom: „Između pre i posle, izgubila sam svoje vreme. Računaju ga samo oni koji ničega ne mogu da se sete i koji ništa ne mogu da zamisle!“

neminovnost svakog ljudskog bića, ali s druge strane (...) na kraju rečenice aludiraju na nastavak, na univerzalnu osobinu čoveka da TRAGA za sopstvenim JA, ukazujući tako na univerzalni princip stvaranja: MUŠKARCA I ŽENU.

Pisali su: „Najveći je meksički pisac!”.⁶ Govorio je: „Književnost je vremenska laboratorija!”.⁷ I dok, čitajući Auru, pokušavamo uspostaviti nekakve racionalne koordinate u Fuentesovoj laboratoriji, E. A. Po nam šapuće iz prikrajka svoju čuvenu misao da ponekad „u pripovedanju ne mogu svedočiti ni vlastita čula”⁸. Fuentes je menjao doživljaj čitanja. U inovativnoj formi pripovedanja (drugo lice jednine i upotreba futura kao dominantnog glagolskog vremena) obraćao se čitaocima, uvodio ih u fiktivni svet sopstvenog magičnog realizma i prenosio poruku: „Identitet nije umro, samo smo ga negde u preseku vremena izgubili. Fabula beži, ali se identitet vraća!”.

Ostalo je pitanje: ŠTA/KO je identitet (Aura)? Stvarnost koja ne zna da li sanja ili san koji ne zna da se probudio?

⁶ *The Guardian*.

⁷ Karlos Fuentes, *Ono u šta verujem*, Beograd 2005: Narodna knjiga-Alfa, str. 214.

⁸ Edgar Alan Po, *Crni mačak*.